

րագ մը մատուցանել կու տայ՝ ընկերութեան կենդանի եւ մեռած անգամոցը համար։

Առաջիկայ դարուն սկիզբը (1815) կազմուեցաւ Եղեաբեթու պոլսոյ մէջ Ս. Թովհաննուհանյանի կենսի եղբայրութիւնը՝ Գապակեպու վեան եռանդուն ու գործունեայ աւագերիցուն ու ժողովրդապետին առաջնորդութեամբը։ Ասիկա, ինչպէս որ ընկերութեան պատմութենէն յայտնի կրնանք տեսնել, Տին Ս. Թովհաննու եղբայրութեան վերանորոգութիւնն ու շարունակութիւնն էր։

«Ս. Թովհաննու եղբայրութիւնն, սխաւ Եղեաբեթու պոլսոյ մէջ, նախորդ դարուն դէպի վերջեր (Ճշգիւ 1780ին.) ու Գրաքներու ժողով կամ բարեկամաց Եղբայրութիւն կ'առաւուռէր, որովհետեւ ըստ մեծի մասին, քաղքի դրոյ՝ այսինքն, Աստուածածնայ ու Դաշարի կուսակալ փողոցներուն մէջ կը բնակէին եղբայրները, ինչ կանոն ունէր. ու հիմադրաց մեռնելէ ետեւ, գաղտնիքաւ եղբայրութիւնն ալ։

Ժամանակ անցնելէ ետեւ, պատուական ծերունի մը — Մուսաբեկ — միտքը բերելով եղբայրութեան փրկարար վախճանը — որ էր փոս փորել եւ մեռելները թաղել — վերանորոգեց (1795ին) եղբայրութիւնը։ — Բայց անհաստատութիւնն այս ընկերութեան մէջ ալ մտաւ. ու սկզբնաւորելէ հազիւ երեք տարի ետքը՝ պաշտօնատեարք մտացան իրենց պարտաւորութիւնն ու փոս փորելն եւ մեռելները թաղելը՝ Տին անկարգութեան մէջ մտնելով, եղբայրութիւնն ինկնաւ։ Անանի որ ցիրուցան ըլլաւ եւ ոչնչանալու վրայ էր, երբ Գապակեպու վեան ժողովրդապետը՝ եկեղեցական ու քաղաքային առաջնորդաց օգնութեամբն 1815ին նորէն կանգնեց։ Եւ որովհետեւ եղբայրութեան թոյլատրութեամբ քան պատճառն ան էր, որ ոչ եկեղեցական եւ ոչ աշխարհական իշխանութիւնէն հաստատութիւն մ'ունեցած էր, անոր համար իւր առաջին գործքն եղաւ Տին եղբայրութեան կանոնները ժամանակին պարագաներուն յարմարեցնելով՝ գաւառական եկեղեցական ժողովքին առջեւ դնել, որպէս զի իր հաստատութիւնն անկէ ընդունի։

Ասկայն որպէս զի գաւառական ժողովն իր զօրութեամբն ու իր գլխուն գործելով՝ բան մը չկարենայ ընել, որոշեցին հիմադրել, որ եղբայրութեան կողմանէ, քանի մը բարեւ հասկըցողներ դնեն ժողովքին մէջ, որպէս զի հոն անանկ կարգադրութիւններ ըլլուն, ինչպէս որ եղբայրութիւնը կարեւոր կը համարի։ Աստի խորհուրդ

ընելով, փառքաւ ու փառերուն, այնպիսի պաշտօնատեարքներ ընտրեցին, որոնք սիրով ու յոյժաբարութեամբ յանձն առին այն գործքին մէջ՝ եւ անգով ու յարապակեցութեամբ գործել։

Գապակեպու վեան՝ եղբայրութեան կանոններն, ինչպէս ըսինք, կարգի գնելէ ետեւ, զանոնք ժողովքին ներկայացուց։ Ասիկա կանոններն ընդունեցաւ։ Ասոր վրայ անգառնալի կերպով որոշուեցաւ, որ ամէն եղբայր այն կանոնադրութիւն, իբրեւ օրէնք ճանչնայ ու պատուէ։

Հաստատուած կանոնադրութեան համառօտ բովանդակութիւնն է յաջորդը։

«Ա. Եղբայրութեան մէջ մտնել ուզող՝ քարտուղարին ձեռք ինք զինք եղբայրութեան մէջ գրել կու տայ. վճարելով գրելուն համար որոշուած 20 քրայցէրը։ Եթէ մէկն ասկէ աւելի բան մ'ուզէ տալ, այն կ'ընդունուի իբրեւ ողորմութիւն։

«Բ. Որովհետեւ ինչպէս ամէն եղբայրութեան, անանկ ալ ասոր վախճանն է Աստուծոյ փառքն աւելցնել։ — Բայց աս ներքին դիտարարութենէն զատ, հոգ պիտի տանի ամէն եղբայր, ամենայն յոյժաբարութեամբ ու սիրով իր պարտաւորութիւնը կատարելու, որ է, քաղքին մէջ մեռածներուն վախճան, ամառ ձմեռ փոս փորել, անոնց մարմնայն օմնել, գերեզմանաց ընկերանալ եւ զանոնք թաղել։

«Գ. Բայց որպէս զի չըլլայ թէ եղբայրութիւնը բարիք ընել ուզած տանն, ինք իրեն փնտս ընէ — որովհետեւ փոս փորելու համար գործիքներ պէտք են, որոնք առանց տասկի չեն տրուիր — անոր համար կ'որոշուի, որ փոս փորող եւ մեռել ասնող եղբարց համար երեք ունեական ֆիորին վճարուի ընկերութեան, ասն սիրով կողմանէ։

«Դ. Հիմադրիչներուն գործքն է, եղբայրութեան անդամներուն մէջէն փոխն ի փոխմ ու թէրիկ մարգ ընտրել, որոնք փոս փորել եւ մեռել տանիլն ամենայն սիրով ու յոյժաբարութեամբ պիտի կատարեն։

«Ե. Եւ որովհետեւ կրնան անանկ աղքատներ գտնուիլ, որոնք անկարող են, երեք ֆիորինը վճարելու, անոր համար կը հաստատուի, որ այս զիպուածին մէջ, եղբայրութիւնն իր գանձանակէն հատուցանէ երեք ֆիորին վճարքը։

«Չ. Աս արտաքին, մարմնաւոր բարեգործութենէն զատ, հոգեւորապէս օգնելու է մեռելուն։ Ուստի կ'որոշուի, որ եղբայրներէն մէկը մեռնելէն ետեւ, անմիջապէս եղբայրութեան զանգակովը նշան տրուի, որպէս զի ձայնը ըսող

եղբայրը մէկ տեղ ժողովելով՝ կարգաւ մեռելին տունն երթան, աւ հոն անոր հոգւոյն համար, ձայնիւ՝ հինգ շաբաթ մեր աւ հինգ Ողջն ըսեն:

Դ՛ր ընկերութեան անդամներուն հոգեւորապէս օգնելու համար, որոշուեցաւ որ եղբայր համար, տարեկ տարի տասնութկու ձայնաւոր պատարագ մատուցուի: Ասոր մէջէն վեցը՝ պիտի ըլլայ կենդանի աւ մէկալ վեցը՝ մեռած եղբայր համար:

Ը՛ր. Այն պատարագները մատուցանող քահանան, առանց եկամտի չմտալ համար — նշատելով նաեւ որ եղբայրութեան փանրաբեռնութիւն չըլլայ — հաստատուեցաւ, որ պատարագի աստեղ սկաւառակ պաշտօնի, որպէս զի աստատանն եղբայր ողորմութիւնը քաղելով՝ քահանան վճարուի:

Թ՛ւ. Կանոններ ընդհանրապէս կը հետեւի, որ եղբայրութիւնը յատուկ քահանայ մ'ունենալով է: Բայց որովհետեւ այսպիսի քահանայի մը պաշտօնը՝ կրնայ տեղական ժողովրդապետութեան իշխանութեանը դպչել, — մէկալ կողմանէ ալ թիչ բացառութեամբ գրեթէ բոլոր քաղաքն եղբայրութեան մէջ գրտած է, — անոր համար կը սահմանուի, որ հոգեւոր բաներու մէջ՝ եղբայրութիւնը բոլորովին տեղական ժողովրդապետին իշխանութենէն կախում ունենայ:

Ժ՛. Յայտնի է որ եղբայրութեան գրամագրութիւնը շատցնելու է: Աստի քաղաքապետութեան թղթաւութեամբ հրաման եղաւ, որ երկու հեղ — այսինքն՝ Ձատիկ երկրորդ օրն աւ Կանոններ երրորդ օրը՝ Ա՛. Յովհաննա տանին — ընկերութեան մէջէն երկու պատառաւոր անձներ եղբայր աւ քերց իրթան, այս ամենը շնորհաւորելու: Եւ իր յառաքել թէ ասանք՝ եկողները տիրով պիտի ընդգրկեն աւ զերեքը ունայտանն եւս գառնալու պիտի ընթերցան:

Գ՛. Ինչպէս վերել բռնեցաւ (ե՛. կանոններ մէջ) այն ողորմելի աղքատաց համար, որոնք փոս փորելուն եւ թաղման վճարը չեն կրնար հասնուցանել՝ որոշուեցաւ, որ այն գառնները եղբայրութեան յատուկ արկղէն վճարուի:

ԺԲ՛. Եւ որպէս զի զեղծութիւն չըլլուի այստեղ Գթութիւնը չըլլուի միայն անոնց, զորոնք հիմնադրել, եղբայրներն աւ քարտուղարն արժանի գտնեն աւ ճանչնան. — անոր համար կը գգուշացնենք վերագրելու պաշտօնատերներն, որ երեսպաշտութիւն ընենով աւ նենգուի թիւնը մէկ զի թող տալով՝ յիշեալ աղորմանութիւնն առատապէս աւ չիտակ ընեն: Կը

յանձնենք միանգամայն իրենց, որ աղքատ մեռելն ոտքին քով եղբայրութեան գանձանակը դնեն, որպէս զի աստատանն քրիստոնէաներն իրենց բարեբարութեամբն եղբայրութեան ծախքը թիչ մը թիւնցնեն:

ԺԳ՛. Թէ եղբայրութեան յառաջ երթալն աւ թէ եղբայր եղբայր օգնութեան հասնիլն ան կը պահանջ, որ եղբայրութեան գրամագրութիւն անպատու չմտալ: Աստի գրամագրութիւն աղքատ անդամներուն շահաւոր կրնայ տրուիլ: Ասանկով թէ մէկ կողմանէ եղբայրութեան ստակը պատու կը բերէ եւ թէ մէկալ կողմանէ եղբայր աւ քերց օգնութիւն կ'ըլլուի:

ԺԴ՛. Ստակ փոս տալու եւ գրամագրութիւնը շահեցնելու նշանամբ յարգող կանոններն անվճար պիտի պահուին: Ա՛. Որչափ կարելի է, ջանալու է որ քերց՝ շատեալն օգնութիւն ըլլուի: Եւս հետեւորդի, խտրաւ արգելաւն է, որ արիւններուն եւ նահանջելով՝ մէկուն կամ մէկուն շատ ստակ փոս տրուի: Բ՛. Միտ դնելու է, որ քերց քերց օգնութիւնն, անոնց մէջ բաժնուի, որոնք ասոր աւելի հարկաւորութիւն ունին. որպէս զի չըլլայ թէ անեւոր անգամ ներուն ագահութիւնը՝ քան թէ աղքատներու օգնութիւնը յառաջ տարաւ: Գ՛. Եւս գրտած ասակին զմանց՝ ասիւն, արեւմտէ, մարգարիտն եւ փոսթերներն զաւ՝ արիւն ասիւն փոս շատեալ իրեւն. գրտական: Դ՛. Ցրտած ստակին համար 6% հարկը չիտակն աւելի աւելուց՝ Ժանք մեղքի տակ կ'արգելուի: Բայց թէ որ մէկ կամ մէկալ եղբայրն՝ իրեւն պարգեւ, կամք՝ աւելի աւել տալ, ան ասն իրեւն ողորմութիւն կրնայ ընդունուիլ: Բայց այն միջոցն, երբ որ գրամագրութիւն վճարէ: Ե՛. Ամենեւին մարգար մը փոս չի կրնար տրուիլ՝ ասիւն մ'աւելի, որպէս զի օգնութիւնն ամեն անգամներուն վրայ հաւատարմութիւն կարենայ տարածուիլ:

ԺԵ՛. Եղբայրութիւնը մասնաւոր անձներէն արեւնալու է, որ նախորդ կանոններ մէջ բաւականապէս կ'ենտրոն վրայ հակեն: Եւ գրամագրութիւն հոգ տանին:

ԺԶ՛. Բայց չաղելով փոստեղ պաշտօնատերները շատցնել, հաստատուեցաւ որ կրկին բանալով արկղը — որուն մէկ բանալին հիմնադրներն մէկուն, աւ մէկալ՝ եղբայրներն մէկուն քովն ըլլան — ժողովրդապետութեան մէջ պահուի: Ա՛. Երկրէն մէջ եղբայրութեան կոնցրակն զատ փոս պահուի պարտականութեան թիւնը եւ գրտականներն, ասանց վրայոյք եղան կահագործը:

“ԺԷ. Եւ որպէս զի մեղադրութեան ամէն պատճառներուն առջեւն առնուի, որոշուեցաւ որ արկղը բանալու, ստակ տալու եւ նոր պարտագիր ընելու ժամանակն ըլլայ զատկին երրորդ օրն, որ միջոցին եղբայրութեան անգամները ժողովրդագրական շէնքին մէջ ժողովին եւ սովորեալ վեց վեց քառանգանը վճարելէն ետեւ՝ քաղքին ննդեցեալները՝ չայր մը ու Ողնուիւ մը յիշուի։

“ԺԸ. Եղբայրութեան անգամները ժողովքի մէջ յաջորդ կերպով նստելու են։ Պետեան գլուխը պիտի նստին երկու հիմնագիրները, ան միշտակս քովերինն՝ եղբայրներէն երկու. անգամին վարի ճակատը՝ պիտի նստի քարտուղարը։ Ասորք՝ ինչ որ եղբայրութեան լաւութեանն ու երջանկութեանը յարմար որոշեն — առանց այս կանոններուն սովորութեանը գաղտնի լու — ան բանն որոշուած ըլլայ, եւ չիշխէ եղբայրք մէկն անոնց ընդդիմանալու կամ անոնց դէմ խօսելու։

“ԺԹ. Աս այսպէս ըլլալով ալ — որպէս զի միտթիւնն անբակ մնայ — լաւ համարեցանք, որ ժողովքին մէջ մաս ունեցող պաշտօնատերներէն զատ, գանուին դեռ հինգ հոգի մ'ալ պատուաւոր քաղաքացի եղբայրներն — զորոնք պիտի ընտրեն առանձնորդք, — որպէս զի անոնց հետ միախորհուրդ ու միասիրտ ըլլալով՝ եղբայրութեան գործքերն աւելի ու ավելի ու հաստատութեամբ յառաջ երթան։

“Ի. Եղբայրութեան խորհուրդներուն մէջ արգելուած է օտար բաներու — օրինակի աղագաւ՝ եկեղեցական, քաղաքաբախութեան եւ հասարակութեան գործառնութեանց — վրայ խօսելու եւ անոնց մէջ խռովուելու։ Եղբայրութիւնը միշտ իր աչքին առջեւ ունենալու է, թէ ամէն բանի մէջ՝ եկեղեցական եւ աշխարհական առանձնորդներէն կախում ունի։

“ԻԱ. Ուրեմն, եղբայրութեան նիստերուն մէջ խորհելու սովորական նիւթերը պիտի ըլլան։ Ա) որ հին պարտութիւնները վճարուին, Բ) որ գրականներն իրենց տիրոջն եւ դարձուին, Գ) որ ստակը նորէն պէտք ունեցողներուն փոխարուի, Դ) որ անոնցմէ պարտուպառաջ գրաւականներն առնուին, Ե) որ գումագլխուն վիւճակն ամէն ասորի գրի սեղուի ու արձանագրութեան մէջ առնուի, Զ) վերապահ, Է) որ փոխփորոցներուն եւ մեռել թաղողներուն կարգը հաստատուի։

“ԻԲ. Աս բաներէն զատ ուրիշ խնդիրներու վրայ խորհելու եւ խօսելու ապա մանաւանդ

առանց եղբայրութեան առանձնորդաց խորհուրդ ընելու, նոյն խի վերջգրեալ նիւթերուն վրայ — խտաւ արգելուած է։ — Բաց ասկէ կը յանձնուի առանձնորդաց, որ եթէ եղբայրք ու բերք մէջ՝ ակոյն բերնով հայհարութիւն ընող կամ մարմնապաշտ եւ ուրիշ մեղքերու ասկէ ինկած անդամներ գտնուին, զանոնք՝ օրինաւոր կերպով խրատելէն ետեւ, երբ իրենց անօրէն սովորութենէն չեն հրաժարին, իրքեւ փառած անդամներ եղբայրութեան կոնգրակէն հանեն։

“ԻԳ. Որպէս զի այս կանոններն ամէն եղբայրք առջեւ յայտնի ըլլան — կը յանձնենք հիմնագիրներուն, որ չափազաւանս երրորդ օրը՝ կէսօրէն ետեւ բոլոր եղբայրները կանչեն եւ աս կանոններն անոնց առջեւ կարգաւ տան։ — Ասկից ետեւ՝ այնպէս, ինչպէս որ են բառ առ բառ արձանագրութեան առնուին ու արկղին մէջ դրուին։ — Ուրիշ կողմանէ եկեղեցական գաւառական ժողովն իրեն կը վերապահէ, եղբայրութեան վրայ ունեցած հայրական գլխութիւնն ու վերին իշխանութիւնը, —

Կարեւոր կը համարիմ, եղբայրութեան՝ համառօտաւ յառաջ բերուած պատմութեան ու կանոնադրութեան բուն հայերէն սկզբնագիրն, ընթերցողաց առջեւ դնել այնպէս ինչպէս որ հիմնագրութեան կոնգրակին մէջ անցուած կը գտնենք։ Մասնաւոր դր գրութիւնը՝ հոն ու չեղուն — աղագրութեան քանի մը սխալները դուրս առնելով — համեմատապէս մեծապէս մաքուր ու ընթացիկ է — Արդ՝

“Պարբ. Յովաննէսի ներածականի անընի տակ կրցած եղբայրութիւնը, զերեն սգիսը 1780 մեարի 27ին արիւն մեր Եղիսարեթաւ քաղքին մէջ, որ ժամանակը, ա. հ. վարպետ վարդանի շէնքան, Աղբար Անտոնի Յօշակեան, Աղբար Խաչիկի Խորկայեան, նաեւ Աղբ. Օհանի Գաղիւնեան կարավարութեանցը տակը, Վէշիննա ժողովք եւ Բարեկամաց եղբայրութիւն կի սնվանվեր, եւ քաղքին մէջ ստուածածնաւ ու զաւգին օրմէն դուրս, ալ ին տաս շի փրկի։ Ասան շատոցմէ, զաւգի օրմէ Եղբայրութիւն ալ կի ասկեր։ Ինչ բանագրի մէջ շարած կանոնները կիսակատար ըլլալով, եւ օգիւս գիհաց ալ Եկեղեցու եւ աշխարհական Առանձնորդացմէ հաստատուած ըլլալով, հետ վերայ անուանած ֆունտադօւնեան բոլոր Եղբայրութիւնը մեռաւ ու զաղաքեց։

“Ժամանակով զիշեալ Եղբայրութեանը բարի գիտաւորութիւնը, ոյն որ մասնաւորապէս

գլխու փորելուն ու զճերելապը թաղելուն բերը կիթեթեղներու, միտը բերելով ծերունի Աղբար Նիկոլը Մօզգաշն, ընկերութեամբը Աշ. Անդոնի բէլեան, զսառ յիշեալ, բայց դատարած եղբայրութիւնը, մէկ ուսում ու սրտով 1795ին նորենը որդեցուցին. եւ վաղուցու եղբայրութեանը կանոններ գործ ձեւելով գանը, շահաւոր աշխատանքնուն զան ըրինա պատուը տեսնան, որ այս սուրբ եղբայրութիւնը կոնգակին մէջ, հաշվե թէ զգործ քաղքըցըր անընկերը նես գրած խօսեցնելու՝ խամբ հոնացին:

Աշխարհ հասարակ անհատութիւնը, փառասիրութեանը գանելի վէճերէ՝, այս եղբայրութեանը մէջ ալ մուտ անելով, առժամաւոր ծերերուն խօցվելը, զուրբ ընծանքը անոր մօտ բերան, որ հաշվե Յ տարի եղբայրութիւնը օչ մէր մէկ տեղ չի քաղվեց: Եւ այսպէս պաշտօն, նէից պարտաւորութիւնը մօրցված սլնալով, պատուը եղբայրութեանը, փրս փօրելը եւ մերելապը թաղումը, վաղուցու անկարգութեանը մէջ օրընծես՝ ընկաւ: Եւ այսպէս ըրինա եղբայրութիւնը, զառիկ պայծառութիւնը կօրսընելու կցեցելով, կամաց կամաց ալվը կի գագարեր աւ կի օշնմանար:

Ձառ միտածելով եւ միայնգամայն ցուելով ալ, գերհարգելի ժողովրդապետը Յեր Թահանէն Գարտեգովան, միշտորդութեամբընոյն տանին քաղքի Առաջնորդին Պ. Աշ. Ղազարի Չիգիան, հետ Պ. Յեր Անան Մուրատեան հա, գեղորդ եղբայրութեան Գարէլանին, Պ. Ա. Գրիգոր Յանելեան, նոյն եղբայրութեանը Գոնտաւորին, ընկերութիւն արնելով՝ Պ. Մակիսարապին կօրմանէ զՊ. Ա. Վարդան Լէնկէլեան եւ Պ. Հասարակին դիհայց զՊ. Ա. Վարդան Պանեւան, Աշ. Անանուն բէլեան վերի Յընդուն մէջ 28 մարտի 1815, այսինքն զտոկին երեքուստ օրը, ներկայութեամբը նաեւ ծերունի Աղբար Նիկոլը Մօզգաշն, Յեր Թովսէփ Բօրսեան եւ Աշ. Թօհանէսի Բօրգեան, քօլեկ եղբայրութեանը նորոգվելուն եւ հասարակելուն կօրմանէ միասիրտ խորհուրդ արին: Որոյ մէջ նախ եւ առաջ ալ աս իրարվեց՝, թէ որոյհետեւ շատ յիշեալ եղբայրութիւնը սերտ սերտ թուլանալուն գրու-

խաւոր պատճառը ան եղած ըլա, որ օրինաւոր հասարակութիւն քաղքի եւ Եկեղեցական Առաջնորդացը մէ, իրեն Երկայով՝ միշտեւ այսօր չունացի, հիմպի, որպէս զի աս հասարակութիւնը գնորդելու կարենա, պիտական է զեղբայրութեանը բարի նիվը, վաղնաւը եւ դիտաւորութիւնը իմանալու:

Երկան կալաճիք փոխելունեւեղանց, բանին մէջ կատարելապէս լուսաւորվելու չի կարնալով, ետքը սասօ մօտ դատարեցին, թէ վաղուցու եղբայրութեանը կանոնները կարգալով ու մաղելով, աշխատասիրութեամբը Գերհարգելի Յեր Ժողովրդապետին անոնց մէջէն ներկա ժամանակին պարագանուն ձեւաց նոր կանոններ հասարակին, որոնք մօտիկ Megye gyűlésին՝ դիմաց առաջ արվելով, բոլոր եղբայրութիւնը զերեն տպագա կացութիւնը քաղքութիւնը նաեւ զհասարակութիւնը անկից յուսա, քօլի, առնու:

Բայց որ չիտաւ Պ. Megye gyűlésը, եղբայրութեանը կօրմանէ արանց եղբայրը իբրմ ձեւվելու եւ օրաշէլու երէւնար, այսպէս հասարակեցին, որ սասօ կօրմանէ քաղված Պ. Megye gyűlésին մէջ, եղբայրութեանը դիհացնեկայաւնարու ունենան, երկու Պ. Աշ. եղբայրութեանը Գոնտաւորները, նորին մէջ եւ պիզօր վագափը եւ վերելապէս նօդարիւնը: Օր այսպէս հետ տացա միաւորված, եղբայրութեանը կօրմանէ, զան կարգաւորութիւնները ունիցը ու ձեւվին, որոնք զպիտաւական ուսմը եւ զօրութիւնը ամեն անգամ՝ եւ ամեն եղբայրց դիմաց. միշտ եւ կատարելապէս ունենան:

Իսգ որոհհետեւ օրգվերոյ անուանած պաշտօն քայցրնօց անգամները, հօտ մահը աշխարհ գուտ ձան տվիլէր, հօտ եղբայրց տասնհետեւ քօրտ ցանց զվաղացուները ալ շահաւոր անգամները ընտրելու պէտք պիտար, զեղբայրութեանը առաջ կաննած եղբայրը, վերոյ գրած ժողովքին մէջ նես ձան տալով, միասիրտ ու միաբերան զհիշեալ պաշտօնները, քաղցը միշտ ընդհմութեան հետեւեալ պատաւական անձանցը հանցեցցին. որոնք ալ զնոյնը սիրով եւ հօժարութեամբ ընդունեցին: Ուրեմն. Sub Praesidio ex parte

1 Խօսեցնել: Գրածուելու անոյն Հայոց լեզուաւ:
Ընթեանալ, կարգով կը ընթանալ:

2 Venenum լաւ. բառին առաւաղած է, հայերենով կը նշանակէ: Լիցի թոյն:

3 Թերեւս օր առաջ լիցի նշանակէ:

4 Ընթեանութիւն տանել ալ քօլի քօլի գալ միասին:

5 Որոշել, սահմանել:

6 Պաշտ ու. պատանձ, ըստ օրինի:

7 Գիտաւական ժողովը, խորհուրդ:

8 Արեւել լուսններն տացցը, անքիկ իմաստ է. Եկեղեցի օր կօրմանէ նախագահ ըլլալով գերադասէ Յ. Թովս. Գաղաղակով՝ մեծագոյնի քաղաքաբնութեան կօրմանէ՝ մեծարդ Ղազար Չիգիան զխաւոր դատարարն ու խորհրդականներն էին Յ. Թովս. Բօրսեան Գաղաղաւոր: Գրիգոր Գանկէլեան, Մարգարիտ Գանկէլեան քաղաքային պաշտպան:

Ecclesiae Rssmo. D. Archidiaconi et Parochi Joannis Kapdebo, ex parte vero Ampl. Magistratus Spectabilis D. Lazari Csijki Judicis Primarii Civitatis, Considentibus A. R. D. Josepho Popoi, Capellano Curato Civitatis Spectabilibus item D. D. Nbli. Gregorio Daniel, Nbli. Martino Lengyel, Nbli. Martino Daniel Oratore Comunitatis. Dominis item Antonio Khel et Joanne Xtophori Jark. Votisantibus Confratribus prfatiae Congregationis Nbli. Petro Daniel, Nicolai Matskasi, Luca Burnar, Theodoro Biluska, Xtophoro Dsokebin, Luca Jakobi Գ. Աշ. Գուհապարը, Աշ. Գրիգորի առ. ներևան գովեալ պաշտանին մէջ մընաց. եւ հաւ. դասովէցան: Երկուսում Գուհապարը ընտրովցե եւ. առնանովէցաւ. Աշ. Անտան Բէրեան Առջի վահճաւ Աշը. Նիկոյ Մօջգաշեան. երկուսում վահճաւ Աշ. Յուսէփ Աւտիքեան եւ վերջաւ պէս նստարիւշ Աշ. Պօկտան Գօրաքնեան: Որոնց առնան ըստի շնորհք եւ երկան կենաք ամենայն օրհնութեամբ կամէցնեն:

(Էրթում-իւն:)

ՅՈՂԷ. ԱՆՅՈՐ

Գ Ր Ա Վ Ա Ն

ՍՅՆՍՏՈՍՈՒ ՎԻՒԻՅ

1.

Անքառոս պիւթադրեան իմաստուն մըն է, որուն բարոյական առանձնը կամ վճիռը շատ կանուխ ժամանակ ալ արդէն մուտք գտած էին քրիստոնէայ հասարակութեանց մէջ՝ Փաղբիկ հաւաքում մ'է գրուածքը. վճիռները՝ զեղեցիկ խօսքեր ընդհանուր պարունակութեամբ, քիչ առ քիչ պիւթադրեան սգով, որով շատերուն քով քրիստոնէայ հեղինակի մը գործը կրցած էր համարուիլ, եւ ասով արդէն հնուիւթեան մէջ շատ տարածուած: Եետոյ երբ լատին Թարգմանութիւնը քրիստոնէայ նշանաւոր հայրապետի մ'իւ մարտիրոսի մ'անունը՝ (Քառասոր Հաովմայ) կապեց քրքուրիկ հեռա վճիռներս շատ աւելի սիրելի եղան, որուն մէջ՝ օգտու լուինցաւ. Երեսնիմասդ պէս վարդապետի մը բողբոջները:

Վճիռներս ըստ այսմ բաւական զարմանալի բախտ ունեցած են, զիստորաբար արեւմուտք: Վճառքս բուն հայրենիքը կամ Եունաց քով աւելի աննշմարելի անցած է առանձնեկոս հաւաքումը, թէ եւ արդէն Որդիէնէ զովութեամբ կը յիշէ զանոնք եւ թէ եւ յետոյ ալ ոչինչ չէ վճառականաց հաւաքումնայ մէջ մուտք գտած է առանձնեկոս բաւական մէկ մասը: Քաջք իբրեւ ամբողջութիւն մինչեւ անգամ կորսուած կը համարուէր նաեւ:

քանի մը տարի յառաջ, երբ իշուէր գիտնականին յաջողեցաւ գտնել ամբողջական յայն բնագիրը կրկին ձեռագիրներու մէջ, որոնց մին (Պատմակի մագր.) Ժ. Գարէն է, միւսը (Վատիկանի) Ժ. Գ. Գարէն: Եունացմէ աւելի լաւ պահած էին՝ իբրեւ ամբողջութիւն՝ մեր միւս գաղցնիները կամ Ստորիք: Բայց ստորիքին Սեքստուսը քիչ մը զարմանալի եւ բնայիթ սեին: Նաեւ որ հոն վերջնականապէս թաղուած է յայն հեթանոս փիլիսոփայն, եւ միայն Բենետտ Հաովմայ հեշտաւոր է հեղինակ: Երկրորդ՝ գտնէ կրկին խմբագրութիւնը եղած են, մին համառու եւ միւսն՝ ընդարձակ, վերջինս միայն ներկայացնելով գործըը լիակատար ամբողջութեամբ: Բայց երրորդ՝ երկու խմբագրութիւնք ալ բոլորովին այլապէս եղած ու հիմնական բարեկեանութեան են, վճիռները՝ յաճախ ճշտեցան Ս. Գրոց խօսքերով, ընդլայնուած, առնչ պիւթադրեան հետք ընկած, զաւ. քրիստոնէական քրտութիւն մ'եղած նայրէ նայր:

Երկուր Գարէն գիտնաց համար միայն Լատին Թարգմանութիւնը պահած էր Սեքստուս գործը ճշգրիտ կամ յայն նախորդագրին համամաս. եւ ճիշդ այս Թարգմանութիւնը վճիռ նիւթ եղած էր արդէն ի սկզբունէ: Թարգմանելը Ռուփինո կամ՝ ինչպէս Երեսնիմասդ կ'անուանէ՝ Գրունինոս յառաւորաւ մը կընելով յայտարարած էր որ այս Սեքստուսն էր որ Հաովմ. Բենետտս կը կոչուէր՝ Սուր եւ բովանդակ գրութեան զէմ մեծապէս պարզեցաւ Ս. Երեսնիմասդ, որ իբր չորս տեղ խոսած է այս մասին, բացարձակ յայտարարելով որ հեթանոս իրը մըն է, Պիւթադրեանի մը գործն էւ ոչ քրիստոնէական, ուստի թէ կը կորցադարձէ՝ գտնէ իբր փիլիսոփայի մը գործը կորցադարձի է ոչ թէ իբրեւ եկեղեցական գրուածք: Այս բողբոջները նոյն ժամանակ գտնէ մասնական յաշտութիւն ունեցան: Ս. Աւ. գառախոս որ 415ին առկուրին իբր Ս. Բենետտի գրութիւն կը համարէր վճիռներս, ուստի ոչինչ ալ վճիռներ որ անմիաբան էին եկեղեցական վարդապետութեան, մեկնաբանելու եւ համալայնեցնելու կ'աշխատէր, սերէր տեղ մը իբր 427ին կը յայտարարէր որ պէտք չկայ մեկնելու աշխատիլ, վասն զի «յետոյ կորցադարձի որ Սեքստուսի փիլիսոփայի գործն է այն: Անվաւեր եւ խռնելի զբոյց այն ցանկը որ Գեղարարի քահանայապետի կը արուի, այս առանձնեկն ալ խռնելի զբոյց ցանկին մէջ առած է: Բայց նաեւ այսպէս միայն յաշտութիւն ունեցած է Ս. Երեսնիմասդ: Առկէ ետքն արդէն Նախագոր՝ նոյն թիւ Ս. Արաքսիանոսի յիշեալ խօսքին վրայ յեցան՝ կը զոգնէ առանձնեկոս Ս. Բենետտի ըլլալը: Բովանդակ միջին Գարէն մէջ ալ եւսագեամբ կորցադարձուած է, ինչպէս կը ցուցնեն անթիւ ձեռագիրներն նոյն Լատին Թարգմանութեան, որոնց երկուրը է՝—Ը. Գարէն էն, միւսները Ժ. Ս. եւն Գարէնէն: Գիլգեմայստէր գիտնականը՝ որ առանջինն եղած է որ այս ամէն ձեռագրաց համամասութեամբ ընտրի հարաւորակութիւն մ'ընած է, երկար ցուցակ մ'ալ մեր առջեւ կը զնէ Սեքստուսի տպագրութեանց, թուով իբր 30: Այս ամէնուն մասին յետոյ առիթով կ'անձնանք համառօտութեամբ: